

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O‘ZBEKISTON SOLIQ TIZIMIDAGI O‘RNI VA VAZIFALARI

Dehqonov G‘ayratjon Raximovich

mustaqil tadqiqotchi

Kirish:

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiyotga aralashuvi hamda uni tartibga solish jarayonlari asosan soliq va pul-kredit siyosati orqali amalga oshiriladi. Respublikamizning hozirgi iqtisodiy va siyosiy rivojlanish bosqichida bozor munosabatlariga xos qonun va talablar to‘liq amal qilmoqda, iqtisodiyotni boshqarishda esa demokratik usullar keng qo‘llanilmoqda.

Murakkab o‘tish davrida soliqlar yordamida iqtisodiy jarayonlarni to‘g‘ri va samarali tartibga solish tizimini shakllantirish bozor iqtisodiyotining tamoyillariga moslashuvni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasining soliq tizimi yuridik va jismoniy shaxslardan undiriladigan turli soliqlar hamda yig‘imlar majmuasidan iborat bo‘lib, ulardan tushadigan mablag‘lar davlat byudjetining daromad qismini to‘ldirishga xizmat qiladi. Bozor munosabatlarining rivojlanishi va tadbirkorlik faoliyatining erkinlashuvi natijasida yuridik hamda jismoniy shaxslar — soliq to‘lovchilar soni izchil ortib bormoqda. Shu bilan birga, soliq organlari tomonidan har kuni qayta ishlanadigan va tahlil qilinadigan axborotlar hajmi ham tobora kengaymoqda.

Har kuni soliq inspeksiyalariga minglab hujjatlar kelib tushadi, hisobot davrlarida esa bu hajm bir necha baravar oshadi. Shu sababli davlat soliq xizmati tashkil etilgan ilk davrlardanoq ularning faoliyatini avtomatlashtirish masalasiga alohida e‘tibor qaratilgan.

Axborot tizimlari va texnologiyalarini iqtisodiyot, fan, ta‘lim hamda boshqa sohalarga keng joriy etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to‘g‘risida», «Elektron raqamli imzo to‘g‘risida», «Elektron tijorat to‘g‘risida», «Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida» va «Elektron to‘lovlar to‘g‘risida»gi qonunlari qabul qilingan.

Mazkur qonunlar soliq tizimiga bevosita taalluqli bo‘lib, ularni amaliyotga joriy etish zamon talabi darajasiga aylandi. Shu yo‘nalishda ilk bor O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 3-avgustdagi qarori muhim ahamiyat kasb etdi.

“O‘zbekiston Respublikasi soliq idoralarida ma‘lumotlarni qayta ishlashning yagona kompyuter tizimini yaratish to‘g‘risida”gi 388-sonli qaror qabul qilinib, uni amalga oshirish maqsadida uch bosqichli dastur belgilandi. Ushbu dastur doirasida davlat soliq inspeksiyalarini qamrab olgan DSQning Ma‘lumotlarni Ishlashning Yagona Kompyuter Tizimi (MIYaKT) ishlab chiqildi va amaliyotga joriy etildi.

DSQ bilan boshqa tashkilotlar o'rtasidagi axborot almashinuvini avtomatlashtirish maqsadida, 1996-yil 8-avgustdagi 168-sonli buyruq asosida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va DSQ o'rtasida ma'lumotlarni elektron shaklda almashish tizimi yo'lga qo'yildi.

Shu yilning o'zida, DSQning 1996-yil 9-oktabrdagi 223-sonli buyrug'iga muvofiq, jismoniy shaxslar bo'yicha bank hujjatlarini kiritish, boqimanda va ortiqcha to'lovlarni tahlil qilish, shuningdek, hisobotlarni shakllantirish dasturlari tajriba tariqasida joriy etilib, 1997-yil 1-yanvardan boshlab to'liq amaliyotga tatbiq etildi.

Mazkur ishlarning mantiqiy davomi sifatida, DSQning 1996-yil 18-oktabrdagi "Qog'ozsiz ish yuritish texnologiyasiga to'liq o'tish to'g'risida"gi 229-sonli buyrug'i qabul qilindi. Unga muvofiq, 1997-yil 1-yanvardan boshlab yuridik shaxslarning hisob varaqalari, boqimandalar bo'yicha 1-NN shaklidagi, shuningdek, soliq va tushumlar bo'yicha 1-N shaklidagi hisobotlar faqat kompyuter dasturlari orqali yuritilishi belgilandi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997-yil 11-martdagi "O'zbekiston Respublikasida soliq to'lovchilarga identifikatsion raqamlar berish va qo'llash tizimi to'g'risida"gi 130-sonli qarori hamda DSQning 1997-yil 25-martdagi 78-sonli buyrug'iga asosan, ro'yxatdan o'tkazilgan ma'lumotlarni kompyuterga kiritish, soliq to'lovchilarga identifikatsion raqamlar berish va ularni bekor qilish tartiblari belgilandi. Ushbu chora-tadbirlar natijasida Respublika soliq to'lovchilarining yagona elektron bazasi shakllantirildi.

Soliq xizmati organlari axborot tizimlari va texnologiyalari axborotli texnologiyalarni yaratishning umumiy tamoyillariga asoslangan holda yaratilgan.

Jumladan, umumtuzilmaviy tamoyil:

- hujjatlar mazmunini va shaklini standartlashtirish va unifikatsiyalashtirish;
- axborotlarni klassifikatsiyalashtirish va kodlashtirish;
- bo'g'inlar va tizimning bosqichlari o'rtasida axborotni uzatish;
- avtomatlashtirilgan tizim hamda u bilan bog'liq bo'lgan axborot tizimlar o'rtasida axborotlar almashish;
- dasturiy – texnik majmua va tizimli dasturiy ta'minotni unifikatsiyalash.

Texnik jihatdan amalga oshirish tamoyili:

- turli texnik platforma va muvofiq operatsion tizimga o'tkazish imkoniyati;
- foydalanilayotgan ma'lumotlar bazasi turiga bog'liq bo'lmaslik;
- tizimga telekommunikatsion kirish, tizim bo'yicha ma'lumotlarni taqsimlash, arxiv va qidiruv tizimini yuritish, ma'muriy va boshqaruvlarni o'z ichiga olgan texnik yechimning kompleksligi;
- tizimning himoyalanganligi, ma'lumotlarni va tizimni himoya qilish bo'yicha tashkiliy va texnik tomonlarining ishlab chiqilganligidan iborat.

Soliq tizimini boshqarishni takomillashtirish masalasi axborot texnologiyalari, iqtisodiy-matematik usullarni keng joriy etish va ulardan foydalanish, soliq ma'muriyatchiligi jarayonida axborot-kommunikatsiya vositalaridan keng foydalanish, barcha joylarda avtomatlashtirilgan boshqarish tizimlarini (ABT) rivojlantirish bilan ma'lum darajada hal qilinishi mumkin. Bu butun tizimni boshqarish samaradorligini keskin oshirish, rejalashtirishni ilmiy asosda tashkil etish, ichki imkoniyatlaridan to'laroq foydalanish imkonini beradi. Soliq xizmati organlaridagi axborot tizimlari va texnologiyalarining vazifalari.

Davlat soliq xizmati organlarining axborot tizimi avtomatlashtirilgan axborot tizimlari turkumiga kirib, uning asosiy vazifasi mamlakat miqyosida soliqqa oid umumlashtiruvchi axborotlarni saqlash, unga ishlov berish va qidirish hamda kompyuterlarda axborotlarni to'plash, tayyorlash va uzatish, shuningdek axborotni iste'molchiga chiqarib berish bilan bog'liq amallarni bajarishdan iborat. Soliq tizimida axborot texnologiyalarining vazifasi soliq xizmati organlari oldiga qo'yilgan masalalarni hal etish uchun ishlab chiqilgan maxsus algoritmlar asosida to'langan soliqlar va yig'imlar tushumi haqida ma'lumotlar statistikasini olib borish va tegishli organlarga uzatish, tushumlar dinamikasini tahlil qilish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun tahliliy ma'lumotlarni berish, tahliliy ma'lumotlar asosida hisobotlar tayyorlash masalalarini yechishni ta'minlashdan iborat.